

Bezruč?! - drsný sociální kabaret

- Literáti Jan Balabán a Ivan Motýl jsou autory hry, kterou nyní uvádí Divadlo Petra Bezruče

Známí ostravští literáti Jan Balabán a Ivan Motýl se společně podívali na rozporuplnou osobnost a život slezského básníka v divadelním scénáři nazvaném Bezruč?!. Scénická kompozice plná drsných skečů, ironických glos a poezie měla v pátek premiéru v režii Martina Františáka v Divadle Petra Bezruče v Ostravě.

Čtyřicetiletý Vladimír Vašek (skutečné jméno P.B.) přijíždí do malebných hor lemujících město Frýdek jako poštovní asistent. Sotva se rozhlédne, potkává na každém kroku nemilosrdnou smrt. Samé divné, kruté příběhy lidí, v nichž zlo ztělesňuje bohatá židovská elita nebo katolický farář. Ohromen silou, krutostí, ale i bizarní krásou zdejšího života a především půvabem kelnerky Maryčky (Sylvie Krupanská) objevuje v sobě poštovní asistent básníka Bezruče. A s ním i čistý patos sociálního vzdoru.

Oblouklý, nejistý, konformní úředník Vašek (Jan Vápeník) zapnutý v poštovní uniformě dvěma řadami zlatých knoflíků jako v krunyři, který ho chrání před světem, potkává na jevišti své alter ego - Bezruče (Lukáš Melník) se splihlými rukávy bez rukou a velkým nepokojným srdcem v hrudi. Mají to ti dva - plachý "ještěr, co lidí nemiluje", protože se jich bojí, a jeho neklidný běs - spolu těžké.

Tady je Balabánův a Motýlův pohled na klasika asi nejosobnější a nejcennější. Kdo by měl lépe rozumět dvojdomosti básnické existence nebo paradoxům společenského ohlasu díla než Bezručovi literární kolegové. Velmi zajímavý (možná i jemně sebeironický) je jejich pohled na intimitu básníka a iniciační vztah k hostinské Marii Saganové (inspirovaný básní Jen jedenkrát). Dobový kontext Bezručovy tvorby vystihuje jedna z nejzábavnějších scén inscenace, fiktivní výlet vzdělavců na Radhošť doprovázený extatickými kritickými soudy básníka díla pod sochou zlatého Radegasta.

Zatímco v první půli inscenace čelí Vašek sám sobě - Bezručovi, ve druhé stojí tváří v tvář své legendě. Zatímco národ vzývá odvážného slezského barda, Vašek na brněnské poště cenzuruje dopisy z fronty (kouzelná ukázka tamní mentality) nebo píše banální verše pro turisty na Grúni. Je hluchý k německému protektorátu i vyvražďování židů, netečný ke zločinům komunistického režimu, který jej oslavuje. Tragický kabaret básníkovy dvojí identity je v poslední třetině už jen smutný, ani opakující se naléhání Bezručovo či Mariino neprobere Vaška z pohodlné banality pouhého přežívání, neprobudí znovu jeho srdce.

Literární scénář (k premiéře jej vydalo nakladatelství Větrné mlýny) ukazuje, že oba autoři suverénně vládou současným divadelním jazykem. Jejich text neokázale vstřebal horu dokumentárního materiálu i básníkovy verše, je živý, provokující, nechává dost prostoru svéráznému jevištnímu humoru i scénické metafoře. Jen s jeho délkou měli inscenátoři zacházet ještě uvážlivěji.

Divadlo Petra Bezruče má konzistentní a cennou dramaturgii. Jeho neuhýbavé inscenační pokusy odvážně komunikují nejen s geniem loci města. Jakoby zdejšími tvůrcům vzdálenost od "centra" umožňovala větší odstup a jasnější pohled na nás všechny.

Autor: Marie Reslová / 11. 5. 2009 / Hospodářské noviny

Sedmdesát tisíc hrobů kopali nám před Těšínem

V Divadle Petra Bezruče se pokusili očistit dílo slezského barda, jehož ducha zničila propaganda.

Nikdo nezničil dílo básníků dokonaleji, než jejich propagandističtí modeláři, kteří kámen a hlínu proměnili v bláto. Básníci sami, ti, kteří měli štěstí méně, končili v gulazích nebo si stačili hlavu prohnat kulí. Ti vyvolenější se stali synonymem fráze: U nás Bezruč, Neumann, Olbracht, Nezval, Majerová. Pujmanová... Jejich lid si je zošklivil. Přestali je číst. Ale zůstalo po nich Dílo: Slezské písně, Z lesů, vod a strání, Golet v údolí, Dobyvatel, Básně noci, Edison, Mučenky, Přehrada, Pacientka doktora Hegla, Předtucha... Bardem lidu Slezska byl Petr Bezruč. Něco jako Nohavica, kdyby se ten narodil před sto léty, tedy do času, v němž „na Starých Hamrech na hřbitově při zdi... bez křížů... leží samovrazi... Tam leží Maryčka Magdónova“.

Zvoní jako memento V novém čase bující falše, přetvářky, zatím zastíraného sociálního zmaru a s kulturou vztyčených prostředníků si usmysleli Jan Balabán a Ivan Motýl, že se básníka pokusí očistit. Do ostravského Divadla Petra Bezruče spolu s dramaturgyní-všudybudem Martou Ljubkovou a režisérem Martinem Františkánem přivedli strhující hru Bezruč?! Intermezzo: Dvě průtrže mračen bez hranice mezi nebem a zemí způsobily, že jsem k Bezručům vstoupil na Bezruč?! vlastně omylem. Mířil jsem na Tetování Dey Loherové v Aréně. Také na první pondělní reprízu. V hektickém spěchu jsem si obě divadla popletl. Najednou mne místo příběhu incestu otce a dcer zavalil metalový příval kapely Magdon a výběr, sugestivně chraplákem řvoucí „sedmdesát tisíc hrobů kopali nám před Těšínem“. Za způsob interpretace by je ideologové padesátých let poslali rovnou do uranových dolů. Ostatně hrají projistotu rovnou v havířských mundurech. Přivedli na jeviště zázrak. Spolu se scénografem Janem Štěpánkem, kostymérkou Zuzanou Přidalovou a s herci, které vedle režiséra rozpochybovala Tereza Chytilová – místy v rytmu Svolínského olomouckého orloje, jinde jako panychida za sedřené havíře. Jména zemřelých v závalech nebo zastřelených při demonstracích proti bídě zvoní do hlediště jako memento.

Já se tam vrátím Bezruč přestal být mrtvou modlou a stal se znovu velkým básníkem. Pěvcem navazujícím v žánru balady na velké předchůdce Erbena, Nerudu, Vrchlického... Zázrak v divadle jeho jména napravuje křivdu. Proti vlastní vůli, ale ve strachu a bez vůle vzepřít se stal se vizitkou režimu, v němž „vláda lidu dokončila uskutečnění politického obsahu Slezských písní“. Divadlo Petra Bezruče je scénou především mladých lidí. Polepšuje i je. Jednou romantickým Oněginem, podruhé obrazem zhouby Orwellova 1984, potřetí navrácením plachého Vladimíra Vaška, básníka Bezruče s vytříbeným sociálním citěním, jeho krajině; krásné po chudobě.

Autor: Jiří P. Kříž / 15. 5. 2009 / PRÁVO

Divadelní Bezruč není rozhodně papírovým hrdinou

Divadelní inscenace Bezruč?! ostravských autorů Jana Balabána a Ivana Motýla je sledem obrazů na téma uměleckého a lidského příběhu o jedné z největších a nejtajemnějších postav moderní české literatury. Na jevišti ostravského Divadla Petra Bezruče uvedl inscenaci ve světové premiéře 8. května režisér Martin Františák.

Hra Bezruč?! vznikla pro Divadlo Petra Bezruče cíleně. Jan Balabán patří k nejvýznamnějším současným českým prozaikům. Dokáže pronikavě vstoupit do lidského nitra, citlivě se dotknout nejtemnějších hlubin lidské duše i dobře napsat dialog. Zájem básníka Ivana Motýla o historii postavil text dramatu na přesné historické základy. Režisér Martin Františák opět potvrdil jedinečnost svého divadelního vyjadřování a originalitu při vytváření postav i scén. Hlavním hrdinou hry je mladý Vladimír Vašek (Jan Vápeník), nenápadný poštovní úředník, který přijíždí za prací z Brna do Frýdku. Od prvních chvil naráží v novém působišti na strašlivé sociální poměry regionu, vyhocené národnostním útlakem, na nuzotu a alkoholismus. Ve Frýdku potkává také krásnou hospodskou Marii Saganovou (Sylvie Krupanská), která se mu stane velkou a nenaplněnou celoživotní láskou. Tady se také zrodí jeho alter ego, bezruký Petr Bezruč (Lukáš Melník), který vede s nenápadným až ustrašeným Vladimírem vášnivý dialog. Jeho neodbytné otázky vycházejí z hlubokého smyslu básní, publikovaných v jediné autorově sbírce, ve Slezských písních. Bezruč jako bezruký démon zůstává nezměněn, zatímco už slavný Vladimír Vašek si chce jen užívat krásy Beskyd a místo velkých veršů píše nanejvýš banální veršovanéky. Rád by zůstal v ústraní, ale pravdivá síla Slezských písní umožňuje představitelům měnících se společenských poměrů jeho poezii zneužít. Za války přijde dočasným mocipánům vhod její protizidovská nota, po válce zní na transparentech mocipánů nových nejsilněji nota sociální. Ani mimořádná přízeň vládnoucích, oficiálně ztvrzená udělením titulu Národní umělec, však nezmění samotářství Vladimíra Vaška a jeho potřebu žít v ústraní. „Bezruč?! sice čerpá z reálných událostí básníkovy života, nedělá si však nároky ani na úplnost, ani na historickou věrnost. Podivný osud muže, který prošel několika režimy a pasivně sledoval, jakým způsobem je nakládáno s jeho jedinou skutečně silnou sbírkou, nás inspiroval svou rozporuplností i působivostí,“ říkají tvůrci inscenace. Hra nesleduje život Vladimíra Vaška v souvislém příběhu, ale má podobu volně spojených obrazů. Mimořádně působivá je metaforická personifikace Petra Bezruče, skvěle umocněná kostýmem i hereckým uchopením. Do našeho drsného kraje jsou obrazy zasazeny postavami horníků s jejich charakteristickými atributy. Několikrát zazní na scéně i Bezručovy verše, včetně nejznámější Maryčky Magdonovy. Zneužití Slezských písní k laciné propagandě v nedávné minulosti proti nim vystavělo zeď čtenářské nedůvěry. Sbíрка však nesporně patří do živého odkazu české básnické tvorby, jak ostatně v inscenaci Bezruč?! velmi efektně prokazuje účinkující kapela Magdon. Její zcela dnešní interpretaci v rockových rytmech jako by Bezručovy verše vycházely vstříc. Slezské písně vyšly poprvé tiskem v roce 1916, jejich autor prožil svůj dlouhý život mezi léty 1867 a 1958. Zažil tedy všechny podstatné velké proměny dvacátého století včetně dvou světových válek. Napříč všem společenským změnám si jeho verše stále uchovávaly a uchovávají svou hlubokou pravdivost. Přesto je nedůvěra k Bezručovi z mnoha důvodů stále značná a jeho dílo se neteší tak široké přízni, jakou by si zasloužilo. Možná za to může pouze jaro, divácký zájem o první reprízy však naznačuje, že přes svou mnohohrstevnost, množství dramatických motivů, které otevírá, i přes atraktivní divadelní realizaci zřejmě Bezruč?! k vyhledávaným hitům v Ostravě patřit nebude. Což by byla přinejmenším škoda, protože nabízí jedinečné divadelní zážitky v míře vrchovaté a v souladu s interpunkcí ve svém názvu není rozhodně povrchní.

Autor: (tap)/ <http://www.severni-morava.cz/clanek-divadelni-bezruc-neni-rozhodne-papirovym-hrdinou-38/>

Slezský bard z povinné četby vyvázaný

Scénickou koláž drsně, dryáčnický až nemilosrdně demytizující život a dílo Petra Bezruče přivezla do Prahy na festival +13 v Divadle v Dlouhé ostravská scéna nesoucí jméno slezského barda. Nádherné syrové i lyrické balady Petra Bezruče měly vždycky smůlu – nejprve je doprovázely spekulace a pochybnosti o autorově identitě a pak si je na svůj štít vetkli komunisté, aby bezostyšně parazitovali na jejich sociálním ladění. Bolševik dokázal Slezské písně otrávit generacím školní mládeže, a přitom kolik křehké intimní lyriky, která okouzluje mladé romantické duše, v nich najdeme. Kdo jednou přečetl verše jako Jen jedenkrát kolem mne šla láska, vlas černý pad jí k pasu, nedá na Slezské písně dopustit, i když si léta myslel, jak nenávratně mu je znechutili. Autoři lapidárně znějícího titulu Bezruč?!, ostravští literáti Jan Balabán a Ivan Motýl, si všech kontroverzí spojených s Petrem Bezručem byli dobře vědomi a na nich také svou výpověď postavili, z nich čerpali dramatické napětí. A režisér Martin Františák také neposkládal žádné pásmo s veršíky ani slovníkové heslo, ale groteskně i poeticky stylizovaný, živý divadelní tvar. Téma Bezruč je tu pojednáno ve více vrstvách. Tou základní je poeta Bezruč – poštovní úředník Vladimír Vašek (Jan Vápeník) svářející se sám se sebou. Jeho personifikované alter ego (Lukáš Melník), které se zjevuje v tmavomodré variaci poštovního mundúru, připomíná chvílemi velkého smutného ptáka s dlouhými prázdnými rukávy – křídly. Ptáka, který jedinkrát vzlétl a více už nemohl. Tento „básníkův běs“ nepřestává dorážet, běží za Bezručem, i když tento jede v autě. Nakonec definitivně umdlí a jeho tělo zůstává bezvládně ležet. Ale to už je sám básník téměř mrtev. Autoři se nezalekli žádného tématu problematizujícího básníkovy postoje – otevírají i to, jak se nechal pohodlně oslavovat komunistickým režimem, jak za války mlčel k transportům Židů. A zároveň se snaží najít i příčiny jeho okorání, jeho útěků od všech. „Co ode mě chcete, jsem starý muž,“ tu zazní pomalu jak z Mannova Mefista. Inscenace sleduje v krátkých působivých obrazech – situacích – Bezručovy osudy od mládí, kdy přišel na Frýdecko, do kraje, který ho tak zasáhl a inspiroval. Nechybí tu ani jeho vztah k hostinské Saganové (Sylvie Krupanská) – milostné scény působí nezvykle dvojlomně. Dalším zdrojem až výsměšně groteskního humoru je přivlastnění si Bezručem komunistickým režimem. V tomto tónu se inscenace otevírá – je to dialog iniciativní soudružky a funkcionáře, kteří přemítají, jak to navléct, aby básníková smrt (poeta zatím leží ve vaně obtočené státní vlajkou) neblaze neovlivnila nebo přímo nezrušila oslavy Vítězného února. Norbert Lichý jako papaláš ve stříbrném autíčku posléze odtaženém horníky je neodolatelný, což platí i pro jeho následnou plejádu vykořisťovatelských typů – lichvářů či uhlobaronů. Humor inscenace zůstává po celou dobu originální, střídají se jemnější ironické formy s drsnějšími, půvabný je například výšlap Bezručova nakladatele na Radhošť, kterou vidíme v řezu se zásobami zlata a trpaslíkem. Na vrcholku u zlaté sochy Rdegasta pak muži politizují nad básníkovým dílem. Situace i obrazivé ztvárnění veršů spoluvytváří a rytmizuje hudba živé kapely Magdon. Bezruč?! patří do ranku vyšlechtěného autorského divadla, které bohatou metaforikou a emocionalitou vždy na domácích scénách dobře fungovalo.

Autor: Jana Machalická / Lidové noviny / 21. října 2009

Člověk a jeho fantóm

Sto let uplynulo od prvního vydání Slezských písní Petra Bezruče. Na člověka zastíněného velkým dílem se pokouší vrhnout světlo prozaik Jan Balabán a novinář Ivan Motýl ve hře Bezruč?! napsané pro Divadlo Petra Bezruče. Tematicky inscenace vyčnívá z repertoáru a svou výjimečností si zaslouží ohlas i po řadě měsíců od premiéry. Autoři používají různé postupy i úhly pohledu, výsledkem je koláž vážných i groteskních scén, stylizované drama lemované ironií. Hra obsahuje strhující poezii i laciné veršičky, ticho i ryčnou hudbu. Děj se soustřeďuje na klíčové okamžiky z života hrdiny, od příchodu mladého úředníka Vaška na místeckou poštu roku 1891 až po slavnostní pohřeb roku 1958. Pompézní pohřeb s Bezručem vystaveným na katafalku za asistence komunistického funkcionáře a s projevem horlivé redaktorky je ve hře dokonce dvakrát – na začátku a na konci. Nejprve jako vykřičník předznamenávající sled scének ze života, které kladou otázky, jak to asi bylo s člověkem a básníkem v něm. Na scéně je to nerozlučná dvojice: trochu měšťácký, pokrytecký, bázlivý, nerozhodný Vašek a jeho druhé já – neklidné svědomí. Ten dvojník Bezruč, v souladu se jménem oděný v hábitu bez rukou, nelítostně odhaluje Vaškovy povahové slabosti, rysy ukrývané před světem. Přitom ironizuje, třeští a ubližuje si jako nějaká běsovská postava z Dostojevského. Když se Vašek schovává za tvrzení, že přece není žádný básník, ti jsou v salónech Vídně a Prahy, a že se straní lidí, protože je nemá rád – tak se mu běs vysmívá, že naopak je na svou pověst básníka ješitný, že sám sebe nemá rád a lidí se bojí stejně, jako se bál jediné lásky ve svém životě... První dějství sleduje období Vaškova pobytu v Místku mezi lety 1891 a 1893, které zformovalo člověka i básníka. Množství událostí, často probíhajících současně v několika plánech, klade na divákovu pozornost značné nároky. Divoce se tu prolínají scény z básníkovy života, upjatého úředníka a vzápětí opilce se siláckými gesty, emoční vrcholy dosahuje setkání nerozhodného muže s osudovou láskou Marií Sagonovou. Pozadím jsou sociální kontrasty doby bouřlivého rozvoje Ostravska, na jedné straně zpupní němečtí a židovští uhlobaroni a továrníci a na druhé straně ti udření a ponížení – lidské tragédie, které byly básníkovi inspirací. Druhé dějství sleduje Vaškův osud v době, kdy již byl usazen. Poklid služby na brněnské poště naruší uvěznění za první světové války, jeho charakterovou slabost odhalují plačtivé dopisy známým. Za první republiky už má oficiální místo národního barda. Jen krátce vzlétl ve Slezských písních a teď je vyhořelý, využívá své popularity, v Beskydech přijímá návštěvy známých osobností a skládá rýmovánky na objednávku. Zuří krize 30. let, je zastřeleno dítě a upálí se textilní dělnice, avšak Vašek píše pozdrav českým turistům a „rozhněvaný prorok Starého zákona“, jak jej kdysi hodnotil Machar, nechce mít se sociálními problémy nic společného. Jeho obdivovatelka mu to vyčítá a dvojník Bezruč se hrouť a vytrácí. Doba se mění, ale básně jsou stále v kursu: hajlující hitlerčící recitují jeho verše s protižidovským akcentem, po osvobození komunisté pěstují jeho kult jako sociálně kritického básníka. Podniky, školy i divadlo dostávají jeho jméno, kupí se gratulace a státní vyznamenání, básník se ozývá rýmovánkou namířenou proti Wall Streetu, symbolu „prohnilého Západu“. Náhle je tu bezmocný stařec o holi, který má přeludy a svěřuje se své Maryčce, že ji miloval, ale bál se to říct, jeho básně byly „utržený kus duše“. Zbyla hořkost a umírání... V rukou Martina Františáka, který dnes patří k nejvýraznějším režijním osobnostem v Ostravě, rozkvétá herectví Bezručovců do divokých tvarů „škaredého květu“ a nenechá diváka vydechnout. Ve všech polohách přesvědčivý Jan Vápeník se představil ve své dosud největší roli, toho druhého, ve výpovědi o básníkovi nitru snad důležitějšího, sugestivně ztělesnil próteovský Lukáš Melník, krčmářku Sagonovou pojala Sylvie Krupanská jako silnou povahu s tichou výčitkou. Z dalších herců je třeba zmínit Zdenku Przebindowou a Norberta Lichého, kteří suverénně zahráli několik postav, většinou charakterově oportunních. Scénické řešení Jana Štěpánka využívá reálné předměty i symboly a rekvizity, často ironicky pojaté (katafalk měnící se ve vanu, kopající havíř, trpaslík ve slují, umělohmotný Radegast, dětské autíčko). Emočně vypjatou atmosféru dotváří recitace Bezručových básní, zejména pak zhudebněné verše doprovázené rockovou kapelou Magdon v hornických krojích.

Divadlo Petra Bezruče se nebojí experimentovat a uvádět hry současných autorů. Původní text ostravských autorů je ovšem záležitostí v regionu ojedinělou. Jan Balabán a Ivan Motýl to zkusili s divadlem poprvé a hned úspěšně. Inscenace Bezruč?! patří mezi ty, na které se tak snadno nezapomíná. Zapadá do vyhraněného stylu divadla, postaveném na expresivním, dravém herectví krajních poloh, jaké (nejen) mladého diváka strhne a ohromí. Přiměje jej přitom nahlédnout do hlubších sfér člověka, jeho svědomí, odpovědnosti a životního (ne)naplnění. Je dobře, že se s fantómem Bezruč snaží vypořádat právě divadlo, které básníkovo jméno nese už déle než půl století.

Autor: Milan Líčka / www.ostravablog.cz / 14. 1. 2010